

України.

У дослідженні доведено, що позанавчальна виховна робота позитивно впливає на розвиток активності, ініціативності, відповідальності, дисциплінованості курсантів. Приймаючи активну участь в організації різних виховних заходів, вони набувають досвіду організатора, лідера в курсантському колективі. У майбутньому їм краще буде адаптуватися до професії офіцера. Заняття самовихованням сприяють загартуванню бойового духу та настрою майбутніх командирів. Вони стають більш сильними, стрімкими, рішучими, впевненими в собі.

Перспективним напрямом дослідження є виявлення педагогічних умов саморозвитку курсантів у позанавчальній діяльності вищого навчального закладу системи МВС України.

Література

1. Мотозюк Л. М. Формування організаторських здібностей у майбутніх керівників прикордонних підрозділів (психологічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» / Л. М. Мотозюк. – Хмельницький, 2006. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2010 р.

О. А. Грива

доктор філософських наук, професор,

Кримський гуманітарний факультет НПУ ім. М. П. Драгоманова

ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЄ ПІДРУНТЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ОСВІТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

В статті поданий аналіз такого явища в освітньому процесі як толерантність. Толерантність розглядається з точки зору філософії освіти: її ознаки, значення перспективи розвитку в сучасному освітньому процесі. Філософсько-освітній аналіз толерантності в освіті здійснений в контексті трансформаційних процесів, що переживаються вітчизняною вищою освітою.

Ключові слова: толерантність, освіта, філософія освіти, процес освіти, вища освіта.

В статье дан анализ такого явления в образовательном процессе как толерантность. Толерантность рассмотрена с точки зрения философии образования: ее признаки, значение и перспективы развития в современном образовательном процессе. Философско-образовательный анализ толерантности в образовании совершен в контексте трансформационных процессов, переживаемых отечественным высшим образованием.

Ключевые слова: толерантность, образование, философия образования, процесс образования, высшее образование.

In the article the analysis of such phenomenon in an educational process as tolerance is given. Tolerance is considered from the point of view philosophy of education: its signs, value and prospects of development in a modern educational process. The philosophical-educational analysis of tolerance in education is done in the context of transformation

processes which are experienced by domestic higher education.

Keywords: tolerance, education, philosophy of education, educational process, higher education.

Початок ХХІ сторіччя – час продовження активних трансформацій в освіті. Особлива увага суспільства та найбільша напруженість характерні для сфери вищої освіти, яка має трансформуватися до рівня галузі, здатної ефективно впливати на стан наповнення ринку праці сучасними фахівцями.

Освіта розглядається нами в широкому смислі – як соціальний процес та в вузькому специфічному – як система, яка забезпечує функціонування процесу отримання освіти, як результату. Численні трансформації зачепили всі ці прояви. Такі ознаки як гуманізація, демократизація та інноваційність освіти, характерні для постмодерністської епохи взагалі, визначили розвиток освіти на найближчі десятиріччя.

Однією з базових характеристик, притаманних сучасній освіті, є її зверненість та спрямованість до особистості – суб'єкта освітнього процесу. У світлі даного твердження є актуальним питання про толерантність в освіті, її ознаки, значення та перспективи в сучасному освітньому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу освітніх технологій сучасності і майбутнього, як вже неодноразово стверджували філософи освіти (В.П.Андрущенко, В.Г.Кремень, І.М.Предборська та ін.) повинно бути покладено принципи гуманістичного світогляду, які передбачають формування таких якостей особистості, як відмова від авторитарного стилю взаємодії, тоталітаризму; шанобливе ставлення до іншої особистості та інших культур, цінностей та віри; толерантності, як інтегративної якості особистості.

Аналіз наукової літератури показує, що проблема толерантності простежується вже в історико-філософських учіннях, які були присвячені людині, її сутності та сенсам життя. В ранньому середньовіччі ці питання підіймалися Тертуліаном, в епоху Відродження та Новий період – Дж.Локком, Вольтером, Д. Дідро, М.Монтенем, Е. Роттердамським. У філософсько-методологічному плані підставами для вивчення феноменів полікультурності і толерантності стали перш за все ідеї віротерпимості, які промовляли ще античні філософи, а потім філософи нового часу – Вольтер та Дж. Локк.

Ідеї вільного вибору і трансцендентного розуміння людини стали продовженням цього підходу в новітній період історії людства. Внеском в розвиток проблеми толерантності стали думки про розуміння та сприйняття іншого, співвідношення особистісного буття з культурою (В. Дільтей, М. Гайдеггер, К. Ясперс, Е. Шпрангер).

Найбільшого розвитку філософський концепт толерантності набув в

англо-американській теорії. Про практики толерантності у співвідношенні з мораллю писав один з ведучих британських філософів моралі Б. Вільямс. Толерантність у контексті лібералізму розглядали Д.Грей, С. Мілль, С. Мендус. Класифікував типи обґрунтування толерантності та розглядав толерантність як благо-в-собі П. Ніколсон.

Немалий внесок у розвиток ідей толерантності зробила і російська релігійна філософія ХІХ-ХХ сторіч, яка підносила феномени Абсолюту, Іншого, Соборності (Н.О.Бердяєв, С.І. Булгаков, В.С. Соловйов, П.А. Флоренський, С.Л. Франк).

Продовжено розробку загальних питань методології і теорії виховання особистості в дусі миру та взаєморозуміння в працях вітчизняних та зарубіжних вчених (О.Асмолов, І.Бех, А.Головатенко, О.Безкоровайна, А.Сиротенко, О.Сухомлинська, В.Пивоваров, С.Мігіна). Поступово виник новий напрямок в педагогічній науці – педагогіка толерантності. В російській науці першим про це написав відомий педагог В.Тишков.

Формулювання мети статті: проаналізувати науковий базис толерантності в освіті з точки зору філософії освіти.

Виклад основного матеріалу. Проблема толерантності є актуальною для українського суспільства і пов'язана з подоланням внутрішньої роз'єднаності, в тому числі політичної, соціальної, релігійної. Толерантність може надати унікальну можливість люду для взаємозбагачення взаєморозуміння, для співпраці і створення соціальної міжнаціональної стабільності. Тому педагогіка толерантності має стати методологічним підґрунтям сучасного освітнього простору, в якому закладені принципи гуманістичного світогляду (відмова від авторитарного стилю взаємодії тоталітаризму; шанобливе ставлення до іншої особистості та інших культур, цінностей та віри; толерантності, як інтегративної якості особистості). Отже проблема виховання толерантної особистості є однією з важливих проблем сучасної педагогіки і стратегічним завданням освіти у ХХІ столітті.

Звернемося до філософсько-освітнього підґрунтя толерантності сучасній освіті, насамперед, вищій освіті. Сучасний соціокультурний контекст епохи підштовхує до рефлексії процесів відтворення людських ресурсів суспільства. Такі її ознаки як мінливість, багатоваріантність, плюралістичність, нестабільність підштовхують до переходу від старого однозначного – раціонального розуміння людини і всесвіту, їхнього лінійного трактування до нових нетрадиційних підходів, за висловом І.М.Предборської, на користь гармонії, цілісності, різноманітності. Постнекласична наука, відрефлексовуючи дійсність, відображає її і відтворює її у цілій низці таких напрямів, як-то: постмодернізм, синергетика, феміністська філософія і так далі. Сутністю освітньої парадигми є особливості сутності бачення людини. Можна стверджувати що освітня парадигма орієнтована на ідеал людини, на ставлення до

особистості. Сучасна освітня парадигма, як підтверджують дослідники освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Лутай і ін.), характеризується посиленням гуманістичної компоненти, її антропологічною спрямованістю.

Антропологічна спрямованість освітньої парадигми деяким чином спирається на методологічний потенціал синергетичного підходу, загальні та конкретні питання якого розробляються такими вченими як Л.Горбунова, І.Добронравова, Н.Кочубей, В.Лутай, В.Шевченко та інші. Найбільш плідними для сфери вищої освіти є наступні постулати сенергетики: модель саморозвитку людини в світі, який сам постійно змінюється та саморозвивається, проблема пошуку людиною свого місця в мінливому світі, постійні трансформації і невпинний розвиток процесу пошуку.

В синергетичному розумінні людина – самодостатня у своїх відносинах з іншими людьми, але постійно шукає гармонії у стосунках зі всесвітом. Для неї характерні такі признаки як нелінійність мислення та трансгресивність, як ознаки самого всесвіту. Таку позицію В.В.Василькова назвала вгляданням в дійсність, за якою стоїть процес постійного коректування смисложиттєвих орієнтирів, що синхронізує індивідуальне буття людини з універсальним процесом світової організації [1, с. 208].

Виходячи з синергетичного підходу, в вищій освіті засадничими повинні стати наступні принципи:

- формування цілісного світобачення,
- виховання власної причетності особистості до всесвіту і власної відповідальності за свій вибір і дії,
- діалогічність процесу пізнання та навчання.

Одним з ведучих підходів щодо вищої освіти є антропологічний. Ідеї гуманності та людяності, які лежать в основі антропологічного підходу, виражаються певним чином в і в критичній педагогіці Пауло Фрейре.

П.Фрейре – видатний педагог другої половини 20 ст., колишній міністр освіти – Бразилії розробив нову концепцію освіти як практики свободи, що ґрунтується на “усвідомленості” і критичному мисленні як основі будь якої пізнавальної діяльності [2, с. 70].

Розглянемо головні проблеми та тенденції, що обумовлюють процес розвитку ідеї толерантності в сфері вищої освіти.

Однією з провідних проблем у процесі підготовки спеціалістів до роботи в полікультурному середовищі України є організація діяльності в координатах полікультурної освіти.

Міжнародна енциклопедія освіти (1994) розглядає полікультурну освіту як важливу частину сучасної освіти, яка допомагає учням та студентам засвоїти знання про інші культури, сприяє усвідомленню загального та специфічного в традиціях, культурних цінностях народів, вихованню молоді в дусі культурних систем інших культур.

Дослідник полікультурної освіти В.Ю.Кочергіна виділяє декілька сфер вимірювання даного педагогічного феномену, таких як:

- зміст освіти (зміст різних культур и особливостей соціальних груп, історія культур, їх взаємовідносини);
- педагогіка співробітництва (організація діяльності на основі співпраці, що допомагає розвивати терпиме ставлення до представників різних культур);
- подолання упереджень (робота зі стереотипами та установками на негативне ставлення до представників інших культур, зміни комунікативних установок, формування позитивних взаємин);
- гармонізація впливу соціального середовища та освітньої установи (забезпечення можливості отримання рівного досвіду, рівного статусу всім, хто навчається, незалежно від національності, віросповідання, соціального статусу) [3].

Міжнародна комісія ЮНЕСКО стверджує, що глобальною перспективою розвитку освіти в 21 сторіччі поставлене завдання – освіта повинна допомагати тому, щоб, з одного боку, людина усвідомлювала свої корені та була здатна визначити своє місце у світі, а з іншого боку, виховати в ній повагу до інших культур [4].

Одним із основних протиріч у процесі соціалізації сучасної молоді є протиріччя між універсальним загальнолюдським характером сучасної освіти та національним характером життя особистості. Спостереження сучасних вчених (Джуринський О.Н., Ершов В.А. та інш.) показують, що особистість, яка має велику кількість національних особливостей, зазнає значних труднощів щодо адаптації в сучасному поліетнічному соціумі.

Сучасна система освіти України побудована переважно на зразках світової культури. Її завдання – виховувати особистість на рівні досягнень світової культури (прилучити, навчити користуватися тощо). Але механізми включення особистості в безпосереднє соціальне життя більше пов'язані з особливостями конкретної соціальної ситуації: у сім'ї, у студентській групі, місті, серед найближчих родичів чи друзів. З цієї ситуацією пов'язані механізми соціальної адаптації (деадаптації) особистості молоді. Тому завдання освіти – створити таку систему виховання, яка б забезпечувала функціонування механізмів розвитку культури особистості, формування образу людини.

Говорячи про тенденції в освіті, необхідно підкреслити особливе місце питання про стратегію освіти в полікультурному середовищі. Питання про стратегії освіти в полікультурних суспільствах вже неодноразово були розглянуті в роботах зарубіжних авторів. Їх описували Г.Д.Дмитрієв, А.А.Погодіна, Banks J.A., Banks C.A., Bullard S., Cristi R., Gallagher C. та інші.

Аналіз літературних джерел щодо проблеми стратегії освіти та узагальнення умов полікультурного середовища Автономної Республіки Крим дозволили нам визначити стратегію вищої освіти та виховання в полікультурному суспільстві взагалі. Вона включає:

- Створення умов для ефективних міжнаціональних, міжконфесійних, міжкультурних відносин у суспільстві.

- Формування толерантної особистості (вихованця, студента, фахівця).

- Підготовка фахівців педагогічного напрямку: викладачів, психологів, практичних психологів, соціальних педагогів тощо, здатних працювати з урахуванням фактора полікультурності середовища.

На підставі теоретичного аналізу всього комплексу джерел, які розв'язують питання щодо стратегії освіти в полікультурному суспільстві, ми виділили головні принципи реалізації даної стратегії. До них належать:

- Цінність особистості та культури.

- Особистісно-орієнтований підхід.

- Толерантність взаємостосунків між суб'єктами процесу освіти.

- Гармонійне поєднання загальнолюдських цінностей з національними та регіональними.

На жаль, сучасні державні стандарти ні однієї зі спеціальностей не містять у собі дисциплін, які визначають основи взаємовідносин у полікультурному середовищі. У зв'язку з цим необхідно передбачити зміни в навчальних планах вищих навчальних закладів, які готують спеціалістів до роботи з молоддю в умовах полікультурного середовища а також використовувати можливості поза аудиторної, та виховної роботи в вузах.

Ми включили до стратегії полікультурної освіти вимоги до фахівця (викладача, психолога, соціального педагога тощо), які передбачають те, що фахівець повинен знати, уміти та його професійно-важливі якості, стосовно особливостей полікультурного середовища.

Він повинен знати:

- Історію та культуру народів, які проживають у регіоні, основи релігій жителів; основи соціальної, народної та етнопедагогіки, соціальної та етнопсихології.

- Тенденції в розвитку світової спільноти такі як: глобалізація, урбанізація, децентралізація тощо.

- Соціально-педагогічні та психологічні особливості особистості учня, студента, клієнта, що обумовлені статтю, віком, місцем проживання, національністю, іншим.

уміти:

- Спілкуватись та взаємодіяти з людьми (дітьми, молоддю, клієнтами) – представниками різних культурних груп з урахуванням їх вікових, гендерних та інших особливостей.

- Надавати допомогу в адаптації особистості та групі, як що вони є представниками інших культур.

- Проводити реабілітаційну роботу по відтворенню втрачених соціальних зв'язків у полікультурному середовищі.

- Допомогати інтегруватися особистості чи групі в культуру.
- бути:
- Емпатійним, толерантним, рефлексивним, соціально гнучким (здібним швидко реагувати на соціальні зміни).

Тому підготовка фахівців педагогічного профілю крім традиційних цілей повинна включати наступні компоненти:

- Знання геополітичної та етнокультурної специфіки регіону.
- Знайомство з культурами народів, що проживають у регіоні.
- Спеціальну філософсько-освітню та соціально-педагогічну підготовку.

Означені тенденції впливають на характер та особливості освіти виховання в полікультурному соціумі, а також певним образом обумовлюють процес підготовки фахівців до роботи з шкільною студентською молоддю в умовах полікультурності.

Забезпечити підготованими педагогічними кадрами освітню сферу полікультурного суспільства – нагальне завдання. Від його вирішення залежить ефективність процесу виховання молоді в умовах полікультурності, що у свою чергу є запорукою стабільності та безпеки полікультурних регіонів у майбутньому.

Сучасний світ поступово глобалізується. Важливий аспект даного процесу – гуманізація світу, яка виявляється “людськими вимірами” його головних проблем: ядерна загроза та ВІЛ-інфекція, екологічна криза та міжнародний тероризм – все пов’язане з людиною, з її ставленням до себе та оточуючого середовища. На цьому тлі освітні системи, в більшому чи меншому ступені переживають кризу ідентичності реальному становищу людства. Альтернативою сучасного кризового становища освіти може бути центрована на суб’єктах освітнього процесу педагогічна практика. Тому ми пропонуємо вдосконалити зміст, форми і методи підготовки спеціалістів шляхом широкого впровадження в освітянський процес гуманної педагогіки.

Професійна підготовка фахівців в вищій школі обов’язково повинна накладатися на світоглядні та історико-культурні уявлення студента. В даному випадку йдеться про світогляд як систему знань, поглядів відносно студента. Його обов’язковою базою стають знання в галузі історії, культури, релігії, етнопедагогіки та етнопсихології народів, що проживають у даному регіоні, а також переконання в необхідності збереження світу і стабільності в регіоні, у країні й у світі в цілому. Поведінка до особистості, готовність відстоювати її права та інтереси, незалежно від її культурної, національної, релігійної приналежності.

Окрім того, можна говорити про розвиток полікультурного мислення, як особливу складову мислення студента. З цією метою необхідно передбачити:

- формування уявлень про культурне, національне, релігійне

різноманіття світу і необхідність приймати це різноманіття як даність;
- визнання права за всіма народами і культурами на свою
самобутність;

- оволодіння спеціальним понятійним апаратом, що дозволить
описувати себе та інших в культурному різноманітті.

У контексті формування полікультурного мислення особливо
виділяють специфічні види розумової діяльності, такі, як: інтерпретація,
ідентифікація, рефлексія, проектування, моделювання [5, с. 27].

Література

1. Василькова В.В. Порядок и хаос в развитии социальных систем./ Василькова В.В. – СПб.: Изд-во «Лань», 1999. – 480 с.
2. Гайденко В. Критична педагогіка Пауло Фрейре/ Вікторія Гайденко // Гендерна педагогіка. Хрестоматія.- Суми: ВТД “Університетська книга”, 2006.- 313 с.
3. Кочергина В.Ю. Поликультурное образование и воспитание. [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://copyright.iile.ru/>
4. Доклад международной комиссии ЮНЕСКО о глобальных стратегиях развития образования в XXI веке. – [Електронний ресурс]- Режим доступу: http://copyright.iile.ru/news_00p
5. Ершов В.А. Формирование поликультурного мышления – условие сохранения целостности многонационального государства / В.А. Ершов // Известия Академии педагогических и социальных наук – М., 2002. – Вып. VI. – С. 22-29.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2010 р.

Г. І. Скороход, В. Д. Ламзюк

*канд. технічних наук, доцент; канд. фізико-математичних наук,
доцент, Дніпропетровський НУ ім. О. Гончара*

МЕТОДИ АКТИВНОГО ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Розглянуті основні методи розвивального навчання і активного вивчення
математичних дисциплін у вищій школі: проблемний характер навчання, евристичні
прийоми пошуку розв'язків, укрупнення дидактичних одиниць, типи завдань.

Ключові слова: розвиваюче навчання, проблемний характер навчання,
евристичні прийоми, типи завдань для активного вивчення, математичні дисципліни,
вища школа.

Рассмотрены основные методы развивающего обучения и активного изучения
математических дисциплин в высшей школе: проблемный характер обучения,
эвристические приёмы поиска решения, укрупнение дидактических единиц, типы
заданий.

Ключевые слова: развивающее обучение, проблемный характер обучения,
эвристические приёмы, типы заданий для активного изучения, математические
дисциплины, высшая школа.

We considered methods of developing teaching and active learning in mathematical
courses at higher education institutions: problem-solving training, heuristic methods, a
didactic elements enlargement, task types for active learning.